

Семантико-текстуальна експертиза під час вирішення питання про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя

Василь Стратонов,

д-р юрид. наук, проф., Херсонський державний університет, м. Херсон, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7548-0630>, e-mail: Stratonov@ksu.ks.ua

Володимир Рибалко,

канд. юрид. наук, Вища рада правосуддя, м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9939-4713>, e-mail: rybalkovolodymyr@gmail.com

Акцентовано на важливості семантико-текстуальної експертизи під час вирішення питання про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя. Запропоновано надати Вищій раді правосуддя повноваження призначати таку експертизу.

Ключові слова: утручання в діяльність судді; семантико-текстуальна експертиза.

Semantic and Textual Expertise when Deciding on Measures to Ensure Judicial Independence of Judges and the Authority of Justice

Vasyl Stratonov, Volodymyr Rybalko

The research paper emphasizes the importance of semantic and textual expertise when deciding on measures to ensure the independence of judges and the authority of justice. It is proposed to grant the Supreme Council of Justice the authority to appoint such an expertise.

Keywords: interference in the activities of a judge; semantic and textual expertise.

В умовах розбудови правової держави відбуваються не лише зміни в законодавстві, а й тривають судові реформи, що зумовлено передусім реалізацією права на справедливий судовий розгляд в демократичному суспільстві. Незважаючи на такі процеси, суддя, суд і вся судова система України стикаються з численними труднощами у здійсненні правосуддя [1, с. 5]. Як зазначають автори: «За останні роки незаконний вплив на суддів, прокурорів, слідчих, свідків, потерпілих, підозрюваних, обвинувачених, адвокатів та інших учасників кримінального процесу набув характеру широкомасштабної соціально-правової проблеми, що ускладнює доступ громадян до правосуддя, справедливий і відкритий розгляд кримінальних проваджень упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, як цього вимагають Конвенція про захист прав людини та основних свобод, правова реформа в Україні та реалії часу» [1, с. 5—6].

На нашу думку, однією із форм такої протидії є неправдива інформація, яку поширюють різноманітні інформаційні майданчики. Часто це стосується судового розгляду резонансних справ. Ми розуміємо, що це підриває моральні цінності, провокує розлад функціонування суду загалом, впливає на рішення конкретного судді. Розуміння цінності в сучасній філософії не є одноставним, однак найчастіше поняття «цінність» уособлює щось важливе для суб'єкта, належне йому, бажане, таке, що спонукає особу до визначення основоположних цілей буття та є основою її діяльності [2]. Тому це поняття, є основою мотивації професійної діяльності судді. Адже суддя, як і будь-яка людина, живе в соціумі, і йому не байдуже, що про нього говорять, особливо публічно. Звісно, будь-яка особа має право публічно висловлювати свої думки щодо здійснення правосуддя, зокрема критикуючи конкретного суддю, але тільки за умови достатнього обґрунтування та наявних фактичних даних, виключаючи образи, які підривають професійний авторитет, тощо.

На думку Консультативної ради європейських суддів, критика є складовою діалогу між владою і суспільством [3], тому завдяки їй можна привернути увагу громадськості до потенційних недоліків судової системи. Конструктивна критика сприяє розвитку судової влади [4, с. 52]. Тому ми повинні розмежовувати добросчесну критику з підривом авторитету суду через таку форму протидії, як викривлення фактів, публічне повідомлення неправдивої інформації тощо. Ми провели аналіз і встановили,

що в одних випадках Вища рада правосуддя визнає критику, погрози, образи «утручанням», в інших — ні [5]. На нашу думку, це часто залежить від того, якою є критика: твердженнями про факти, образами або оцінними судженнями. Наявність фактів можна довести, а правдивість оцінних суджень довести неможливо (рішення у справах «Лінгенс проти Австрії» та «Обершлік проти Австрії»).

2021 року до Вищої ради правосуддя надійшло 283 повідомлення про втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя, 2020 року їх було 345 [6]. За даними Вищої ради правосуддя, найпоширенішим способом утручання є психологічний тиск (зокрема, оприлюднення та поширення недостовірної інформації, образи та погрози, критика діяльності суддів у засобах масової інформації, мережі «Фейсбук», на платформі «Ютуб») [7]. Як приклад розглянемо повідомлення, що надійшло до Вищої ради правосуддя від суддів Одеського апеляційного суду Ю. І. Кравця та В. О. Мандрика. У своєму повідомленні судді зазначили, що в мережі «Інтернет» викладено недостовірну інформацію про те, що нібито колегія суддів Одеського апеляційного суду отримала неправомірну грошову винагороду у процесі вирішення питання, пов'язаного із забезпеченням кримінального провадження. Судді акцентували увагу на тому, що в мережі «Інтернет» викладено особисті мобільні номери й адреси місця проживання суддів, які є їхніми персональними даними і за поширення яких передбачена відповідальність. Вища рада правосуддя, розглянувши зазначене вище повідомлення, 11.08.2020 р. ухвалила рішення № 2378/0/15-20 про те, що *«форма викладу такої публікації <...> виходить за межі допустимої критики діяльності органу судової влади та завдає шкоди авторитету судової влади», а «наведена у публікації приватна інформація стосовно персональних даних (дати народження, адреси проживання, адреси електронної пошти, телефонні номери) може викликати у суддів обґрунтоване занепокоєння щодо власної безпеки, що створює реальну загрозу суддівській незалежності»* [8] і, на нашу думку, піддає небезпеці членів родин суддів, що може вплинути на прийняття суддею рішення.

Аналізуючи найпоширеніші повідомлення про втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя, які надійшли до Вищої ради правосуддя, ми вважаємо це одним зі способів втручання в їхню професійну діяльність.

Для подолання такого негативного явища, особливо під час вирішення питання про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя, Вищій раді правосуддя необхідно надати повноваження (найголовніше — матеріальну можливість) призначати семантико-текстуальну експертизу. Поки таких експертиз не проводять, тож рішення Вищої ради правосуддя залежить винятково від суб'єктивної думки її членів, що теж може породжувати суб'єктивне, а не об'єктивне рішення, оскільки вирішення питань про наявність або відсутність у критиці «втручання» нагадує категорію справ про захист честі, гідності й ділової репутації, у яких основним процесуальним джерелом доказів є результати семантико-текстуальної експертизи.

Відповідно до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, семантико-текстуальна експертиза розв'язує завдання зі встановлення змісту понять, лексичного значення слів або словосполучень, використаних у текстах або усних повідомленнях, їхньої стилістичної забарвленості, смислового навантаження, характеру інформації тощо, тобто питання мовленнєвого характеру [9]. Отже, семантико-текстуальна експертиза забезпечить доказову базу, яка спростує або підтвердить викладену інформацію.

У процесі проведення семантико-текстуальної експертизи з'ясовують, чи наведено у тексті, повідомленні, промові висловлювання, виражені у формі закликів до певних дій; чи є ці заклики публічними; чи містять ознаки пропаганди; чи містять висловлювання, виражені у формі погрози щодо вчинення певних дій щодо певної фізичної (або юридичної) особи; визначають, позитивного чи негативного характеру наведена інформація, чи містить вона висловлювання образливого характеру тощо.

На нашу думку, надання Вищій раді правосуддя повноваження призначати семантико-текстуальну експертизу під час вирішення питання про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя сприятиме ґрунтовному з'ясуванню змісту понять, визначенню лексичного значення слів, їхнього стилістичного забарвлення, смислового навантаження тощо, завдяки чому рішення Вищої ради правосуддя набудуть більш об'єктивного характеру. Водночас надання Вищій раді правосуддя повноваження призначати таку експертизу дасть змогу уніфікувати практику діяльності Вищої ради правосуддя й додатково обґрунтувати рішення про наявність або відсутність «утручання» у діяльність суду.

Перелік джерел посилання

1. Одерій О. В., Мудрецький Р. В. Протидія судовому розгляду у кримінальних провадженнях та шляхи її подолання у сучасних реаліях : монографія. Київ, 2021. 224 с.
2. Стратонов В. М., Новікова М. М. Аксіологічний вимір діяльності слідчого на стадії досудового розслідування. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2019. Вип. 1. С. 72—76. DOI: 10.32999/ksu2307-8049/2019-1-15 (дата звернення: 18.08.2023).
3. Висновок № 18 (2015) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи про місце судової влади та її відносини з іншими гілками влади в сучасних демократіях. Лондон, 16.10.2015. 27 с. URL: <https://rm.coe.int/-18-2015-/1680792013> (дата звернення: 18.08.2023).
4. Сташків Н. Авторитет правосуддя VS свобода вираження поглядів (практика Європейського суду з прав людини). *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 3 (15). С. 45—52. URL: <http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/303> (дата звернення: 18.08.2023).
5. Рибалко В. О., Рибалко А. О., Маковецька Н. Є., Прилуцька А. В. Тлумачення оцінних понять у практиці Вищої ради правосуддя : монографія. Львів, 2022. С. 71—72.
6. Узагальнення практики розгляду Вищою радою правосуддя повідомлень суддів про втручання в їхню діяльність як суддів щодо здійснення правосуддя та інших рішень Вищої ради правосуддя щодо вжиття заходів забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя у 2021 році. Київ, 2022. 154 с. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/uzagalnennya_praktyky_rozglyadu_radoyu_vtruchan_u_2021_roci.pdf (дата звернення: 18.08.2023).
7. Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні» : затв. рішенням Вищ. ради правосуд. від 05.08.2021 р. № 1797/0/15-21. 211 с. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf (дата звернення: 18.08.2023).
8. Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленнями суддів Одеського апеляційного суду Кравця Ю. І., Мандрика В. О. : рішення Вищ. ради правосуд. від 11.08.2020 р. № 2378/0/15-20. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/1593> (дата звернення: 18.08.2023).
9. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 18.08.2023).